

О. М. Гончарук,

Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків

МЕТОДИКА ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО АНАЛІЗУ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗОВОЇ БАЙКИ

Стаття присвячена вивченню методики лінгвокогнітивного аналізу англomовної прозової байки. Представлено інформацію про наповнення слотів фрейму у вигляді таблиці. Визначено методику найменування текстових концептів і їх атрибутів. На прикладах байок проведено практичне застосування вивчених підходів до лінгвокогнітивного аналізу.

Ключові слова: лінгвокогнітивний аналіз, концепт, фрейм, атрибут, байка, приєднана процедура, слот.

Статья посвящена изучению методики лингвокогнитивного анализа англоязычной прозаической басни. Представлена информация о наполнении слотов фрейма в виде таблицы. Определена методика наименования текстовых концептов и их атрибутов. На примерах басен проведено практическое применение изученных подходов к лингвокогнитивному анализу.

Ключевые слова: лингвокогнитивный анализ, концепт, фрейм, атрибут, басня, присоединенная процедура, слот.

This article is devoted to the study of methods of linguocognitive analysis of English prose fables. The information about the slots filling of the frame in a table is provided. We defined the methods of text concepts and their attributes naming. It was made the practical use of the studied approaches to linguocognitive analysis by examples.

Keywords: linguocognitive analysis, concept, frame, attribute, fable, attached procedure, slot.

Дискурс байки має розглядатися у когнітивному, прагматичному та стилістичному аспектах, які не можуть існувати окремо один від одного. **Метою** цієї статті є представлення методики когнітивного аналізу. **Предметом** аналізу виступають тексти англomовних прозових байок.

Для когнітивного аналізу презентації знань у тексті англomовної прозової байки реконструюються текстові концепти, тобто ті, які безпосередньо пов'язані зі змістом окремого конкретного тексту. Саме цей рівень у ієрархії концептів допускає їхню параметризацію і подальший прагматичний, когнітивний і стилістичний аналіз.

Ми вживаємо фрейми у вигляді таблиць, більш прозорі в застосуванні. Перевага цих фреймів у порівнянні з іншими фреймовими представленнями концептів полягає в тому, що ці фрейми є простішими та більш наочними, адекватними для представлення текстових концептів, породжених схематичним сюжетом і схематичними персонажами байки. Наочність представлення фрейму у вигляді таблиці полягає в тому, що в ній кожен атрибут концепту супроводжується коротким описом його смислу (значення), вказується джерело знань про значення, а також приєднана процедура, яка додає інформацію про атрибут.

У сфері лінгвопрагматики, невід'ємної від когнітології, нас цікавлять не загальні судження про можливість вербальної реалізації того чи іншого концепту, а визначення конкретних мовленнєвих стратегій і особливостей вживання авторських сатиричних кодів для створення концептів.

Вважаємо за потрібне більш детально визначити методику найменування текстових концептів та їх атрибутів. Вибір назви концепту пов'язаний з інтерпретацією тексту. Назва концепту має коротко відображати всю його семантичну ємність і одночасно сприяти членуванню цієї ємності на основні атрибути. Надмірна інформація у назві концепту небажана: у базовому членуванні враховується лише той мінімум атрибутів, без яких він перестає відображати об'єкт опису. Очевидно, що найменування текстових концептів і їх атрибутів виникають із інтерпретації текстів і залежать від способів такої інтерпретації.

Інтерпретація являє собою філологічну техніку, представлену сукупністю прийомів, способів, методів виявлення значень, смислу, змісту тексту. Формами інтерпретації є переказ як різною мірою деталізований виклад змісту тексту, резюме, анотація, реферат, інтертекстовий діалог як використання вихідного тексту для створення нового шляхом критичного аналізу, схвалення, полеміки (відзив, рецензія, критична стаття тощо) [6, с. 190]. Науковець, який дає найменування текстовому концепту, повинен вкласти у назву такі характеристики: а) стислість (одне слово або дуже коротка фраза); б) змістовність (максимально можлива передача змісту тексту; найменування концепту має ознаки резюме); в) модальну оцінку змісту тексту (найменування концепту має ознаки відзиву про зміст тексту). Все сказане вище відноситься і до найменування атрибутів концепту.

Параметризовані текстові концепти (ті, що допускають розчленування на атрибути) відносно легко можуть бути представлені як фрейми у вигляді таблиці. Фрейми різних конфігурацій є зручним наочним представленням знань, які складають суть концепту. Зручність полягає в тому, що конфігурація фрейма адекватна способу розміщення знань у свідомості.

Концепт повністю не може бути відображеним жодною схемою. Це пов'язане з особливостями тривірного лінгвістичного втілення концепту. «Тривірневе лінгвальне втілення – здатність концепту існувати у вигляді системного потенціалу (сукупність засобів втілення/апеляцій, пропонована лінгвокультурою і зафіксована лексикографією), суб'єктного потенціалу (лінгвальне надбання, що зберігається у свідомості індивіда), текстових реалізацій (дискурсивно специфічні апеляції з конкретними комунікативними цілями)» [4, с. 51].

Однак можливо вкласти понятійне ядро концепту у фреймову структуру, оскільки фрейм був спеціально винайдений як структура, адекватна представленням чуттєвих і логічних знань у людській свідомості. У фреймовій структурі репрезентовано лише мінімальний набір атрибутів і ознак концепту, без яких концепт втрачає свою природу. У розширеному варіанті фрейму атрибути і ознаки можуть додаватись. Наповнення фрейму можна представити у такому вигляді [1, с. 24-25].

Таблиця 1
Інформація про наповнення слотів фрейму

Назва слоту	Значення слоту	Спосіб отримання знань про значення	Приєднана процедура
-------------	----------------	-------------------------------------	---------------------

Ця таблиця відображає універсальну структуру фрейму, що пристосована для будь-якої сфери знань. Для наших досліджень ми ототожнюємо слоти з атрибутами концептів, назву фрейму – з назвою концепту, значення слотів – з ознаками концептів. Спосіб отримання знань має три варіанти: а) знання про значення слоту (ознаки атрибуту концепта, що отримані за умовчанням від фрейму-зразка). Такий спосіб означає, що адресату відомі інші концепти, які пояснюють цей атрибут, і ці концепти також мають фреймову структуру (фрейм-зразок); б) знання отримані через наслідування властивостей від більш загального фрейму. В нашому випадку це означає, що концепт, що досліджується, міститься в іншому концепті, який має більшу семантичну ємність; в) знання отримані із деякої бази даних; г) знання отримані через приєднану процедуру.

У інформатиці приєднана процедура завжди є такою, що алгоритмізується, в інших науках – не завжди, але обов'язково вона є психологічно усвідомленою. У лінгвістиці такою процедурою може бути, наприклад, операція порівняння двох об'єктів образними засобами. У будь-якому випадку приєднана процедура є дією (фізичною дією або наміром персонажа, ментальною дією, оцінкою читача), під час якої виникають знання про атрибут концепту, нова інформація.

Ця методика фреймового представлення концептів вже була застосована і виявилась ефективною в ряді робіт, у яких досліджувались дискурси реклами, шванку, художній дискурс роману, драматургічний дискурс. Перша спроба застосування фреймів у такому вигляді здійснена в роботі, присвяченій драматургічному дискурсу [3]. У ній фреймове представлення відіграло допоміжну роль та мало на меті виявити прагматичні характеристики комунікантів драматургічного твору. Застосовуючи цю методику було вивчено особливості концептів реклами [5]. Стислість тексту реклами, економність висловлювань обумовлюють особливості концептів та їх атрибутів. Назви концептів часто можуть співпадати зі слоганами, які містяться у тексті реклами; назви атрибутів також часто майже співпадають з окремими ключовими висловлюваннями тексту. Основними джерелами знань про значення атрибутів концепту є фонові знання адресата про предмет реклами, оскільки реклама, спеціально пристосована під ці знання, їх і використовує. У іншій роботі фрейми використані для цілей, найбільш схожих з нашими цілями концептуального аналізу англійської прозової байки [2]. Схожі шляхи аналізу обумовлені спорідненістю жанрів байки та шванку, однак, враховують і суттєві розбіжності цих жанрів. У шванку, як правило, відсутня алегорія, властива байці, і це суттєво відрізняє атрибути концептів байки та шванку. Відрізняються також джерела знань про значення атрибутів.

Спираючись на вищеописану методику зробимо фреймовий аналіз на прикладах. Байка Амброза Бірса «*The Man and the Bird*»:

A Man with a Shotgun said to a Bird:

«It is all nonsense, you know, about shooting being a cruel sport. I put my skill against your cunning that is all there is of it. It is a fair game».

«True,» said the Bird, «but I don't wish to play».

«Why not?» inquired the Man with a Shotgun.

«The game,» the Bird replied, «is fair as you say; the chances are about even; but consider the stake. I am in it for you, but what is there in it for me?»

Not being prepared with an answer to the question, the Man with a Shotgun sagaciously removed the propounder [7].

Основний текстовий концепт має назву «Гра у смисли». Атрибутами, складниками або семантичними вузлами концепту є: 1) мисливець і жертва; 2) інтерпретація полювання як гри; 3) відмінність інтерпретацій і користь персонажів.

Наповнення слотів (семантичних вузлів фрейму) має такий вигляд.

Таблиця 2
Наповнення слотів фрейму концепту ГРА У СМИСЛИ

Атрибути	Значення атрибутів	Джерело знань про значення	Приєднана процедура
Мисливець і жертва	Фактичні ролі персонажів, незалежні від їх інтерпретації полювання	Текст	-----
Інтерпретація полювання як гри	Людина вважає полювання грою із призом, пташка – ні	Текст	Оцінка полювання персонажами
Відмінність інтерпретацій і користь персонажів	Кожен персонаж трактує на свою користь	Текст	-----

Приєднана процедура оцінки утворює нову інформацію для насичення концепту, тобто ці оцінки, власне, й утворюють «гру у смисли». Образ-символ байки – гравці, які прагнуть змінити правила гри на свою користь. Для цього вони жонглюють смислами, суттю виграшу. Таким чином, «гра», яка лежить в основі образу-символу, має подвійну трактовку: гра-полювання і гра у смисли, тобто гра в переробку самої гри.

Розглянемо ще один приклад. Байка Джеймса Тербера «*The Unicorn in the Garden*»:

Once upon a sunny morning a man who sat in a breakfast nook looked up from his scrambled eggs to see a white unicorn with a golden horn quietly cropping the roses in the garden. The man went up to the bedroom where his wife was still asleep and woke her. «There's a unicorn in the garden,» he said. «Eating roses». She opened one unfriendly eye and looked at him. «The unicorn is a mythical beast,» she said, and turned her back on him. The man walked slowly downstairs and out into the garden. The unicorn was still there; he was now browsing among the tulips. «Here, unicorn,» said the man and pulled up a lily and gave it to him. The unicorn ate it gravely. With a high heart, because there was a unicorn in his garden, the man went upstairs and roused his wife again. «The unicorn,» he said, «ate a lily». His wife sat up in bed and looked at him, coldly. «You are a booby,» she said, «and I am going to have you put in a booby-hatch». The man, who never liked the words «booby» and «booby-hatch,» and who liked them even less on a shining morning when there was a unicorn in the garden, thought for a moment. «We'll see about that,» he said. He walked over to the door. «He has a golden horn in the middle of his forehead,» he told her. Then he went back to the garden to watch the unicorn; but the unicorn had gone away. The man sat among the roses and went to sleep.

And as soon as the husband had gone out of the house, the wife got up and dressed as fast as she could. She was very excited and there was a gloat in her eye. She telephoned the police and she telephoned the psychiatrist; she told them to hurry to her house and bring a strait-jacket. When the police and the psychiatrist looked at her with great interest. «My husband,» she said, «saw a unicorn this morning». The police looked at the psychiatrist and the psychiatrist looked at the police. «He told me it ate a lily,» she said. The psychiatrist looked at the police and the police looked at the psychiatrist. «He told me it had a golden horn in the middle of its forehead,» she said. At a solemn signal from the signal from the psychiatrist, the police leaped from their chairs and seized the wife. They had a hard time subduing her, for she put up a terrific struggle, but they finally subdued her. Just as they got her into the strait-jacket, the husband came back into the house.

«Did you tell your wife you saw a unicorn?» asked the police. «Of course not,» said the husband. «The unicorn is a mythical beast». «That's all I wanted to know,» said the psychiatrist. «Take her away. I'm sorry, sir, but your wife is as crazy as a jay bird». So they took her away, cursing and screaming, and shut her up in an institution. The husband lived happily ever after.

Moral: Don't count your boobies until they are hatched [8, с. 65].

Назва основного текстового концепту – «Диво». Атрибутами, складниками або семантичними вузлами концепту є: 1) відношення персонажів до дива; 2) реакція персонажів на взаємні оцінки; 3) реакція другорядних персонажів на поведінку основних; 4) алегоризований символ дива (Єдиноріг).

Наповнення слотів (семантичних вузлів фрейму) має такий вигляд.

Таблиця 3
Наповнення слотів фрейму концепту **ДИВО**

Атрибути	Значення атрибутів	Джерело знань про значення	Приєднана процедура
Відношення до дива	Визнання/невизнання дива	Текст	Повідомлення персонажів про диво; оцінка повідомлень
Реакція персонажів на взаємні оцінки	Негативна реакція	Текст	Мовленнєве відображення реакції
Реакція другорядних персонажів на поведінку основних	Оцінка поведінки як неадекватної; ізоляція «божевільного»	Текст	Імплицитне відображення оцінки; примусова ізоляція
Алегоризований символ дива	Єдиноріг – символ доброго чарівництва	Текст	-----

Як і у вище наведених прикладах, приєднані процедури містяться у фізичних і ментальних діях персонажів; при цьому в тексті з'являється нова інформація, яка насичує атрибути концепту.

Текст байки, яку ми розглядаємо, створює декілька образів-символів. Головний із них співпадає за назвою з основним текстовим концептом і символічно виражений в образі Єдинорога (це архетипний символ доброго чарівництва для багатьох народів Європи). Такий образ-символ відіграє виключно зовнішню роль у створенні інших образів-символів: а) образ-символ людини, яка не вірить у дива; ті, хто вірять, цю людину нервують і спонукають її до агресії; б) образ-символ людини, яка вірить у дива. Однак цей персонаж як символ не позбавлений повсякденного (змальовано його звичайний сніданок) і захищає свою особистість не піднесено і не по-шляхетному.

Таким чином, як і у більшості англомовних байок, основний концепт і основний образ-символ цієї байки мають безсумнівно приземлений смисл – протистояння людей, в якому відношення до дива – лише індикатор. Цей смисл концепту й образу-символу відображено в моралі байки:

Don't count your boobies until they are hatched.

Інший смисл, який можна запропонувати, це – широсердне відношення до дива попри приземленість персонажів.

Отже, із усього вищесказаного можна зробити висновок, що представлена методика може впевнено використовуватись для когнітивного аналізу не лише англомовної байки, а й будь-якого тексту малої форми: приречі, анекдоту, казки, гуморески і багатьох інших. У **перспективі** ми плануємо ще більше поглибити методику вивчення англомовної байки.

Література:

1. Гаврилова Т. А. Базы знаний интеллектуальных систем / Т. А. Гаврилова, В. Ф. Хорошевский. – СПб. : Питер, 2000. – 384 с.
2. Мукатаєва Я. В. Німецький прозовий шванк: лінгвостилістичний, прагматичний та когнітивний аспекти: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Мукатаєва Ярослава Василівна. – Харків, 2009. – 206 с.
3. Ольховська Н. С. Прагматико-комунікативні та лінгвостилістичні характеристики драматичних текстів Т. Бернгарда: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ольховська Наталія Семенівна. – Харків, 2007. – 226 с.
4. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 331 с.
5. Самарина В. В. Немецкоязычный рекламный дискурс: прагматический, когнитивный и лингвостилистический аспекты: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Самарина Виктория Викторовна. – Харьков, 2010. – 210 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
7. Bierce A. Fantastic Fables [Electronic resource] / A. Bierce. – 2013. – Access : <http://www.analitica.com/bitbliblioteca/bierce/fables.asp>.
8. Thurber J. Fables for Our Time and Famous Poems / J. Thurber. – NY : Harper & Row Publishers, 2008. – 128 p.